

Сірук Ірина,
аспірантка Поліського національного університету
науковий керівник: канд. філос. наук
С. Ф. Шевчук

СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ ЯК ДО ЦІННОСТІ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ

Проблема негативних наслідків людської природоперетворюючої діяльності тією чи іншою мірою виникала протягом усієї історії існування людського суспільства. Однак, вона ніколи не набирала такої гостроти, як тепер, поставивши перед людством дилему: або продовження старої практики нераціонального і байдужого ставлення до природи (і як наслідок – загибель цивілізації), або – принципова зміна ставлення до природи, зміна форм і методів людської діяльності у відповідності до нових умов.

Негативні прояви нераціонального природокористування людини – багатоликі. Своїми діями та їх непередбачуваними наслідками людина виштовхує з життєвих ніш все більше видів флори і фауни. Щоденно гине, за різними оцінками, від одного до ста видів рослин і тварин. Вирубання лісів, викорчовування джунглів, панування монокультур, отруєння вод і ґрунтів ведуть до того, що незабаром «озонова дірка» може перетворитись на «кисневу дірку». Вчені сходяться на тому, що життєва «підйомна сила» Землі, її біосфери, наближається до своєї межі, а її здатність до самовідновлення втрачається за експонентою, що веде до неможливості її самостійного повернення до стану рівноваги.

Сучасна негативно-загрозлива екологічна ситуація детермінована комплексом факторів, важливе місце серед яких належить факторам, що приховуються у сфері суспільної та індивідуальної свідомості та духовного життя суспільства в цілому. Йдеться, зокрема, про ті погляди на природу, які

сформувались в минулому та, не відображуючи реалій сьогодення, вкрай негативно впливають на сучасну практику природокористування.

Так, протистоячи давньому язичництву та азійським релігіям, християнство встановило дуалізм людини і природи, проголосило волю Бога, яка полягала в тому, щоб людина експлуатувала природу заради своїх потреб. Традиційна західна наука закріпила принцип антропоцентризму. Один із її основоположників – Ф.Бекон, говорив, що ціллю людини є завоювання природи, володіння, панування над нею. Так у свідомості людей сформувались хибні стереотипи про панування над природою і про невичерпність природних багатств.

Ще на початку XX століття відомий вчений Альберт Швейцер застерігав людей про необхідність задля збереження життя на планеті ставитись один до одного і людства в цілому до природи у відповідності з принципом – «благоговіння перед життям».

Останнім часом увагу вчених привертають питання, пов'язані з «перебудовою» самого суб'єкта природоперетворюючої діяльності – людини, її ставлення до природи. Наукова література насичена поняттями: «екологічна свідомість», «екологізація свідомості», «екологізація науки та інших сфер людської життєдіяльності», «екологічна етика», «етика екологічної відповідальності» тощо. Формується поняття «етосфери», як більш високої ніж ноосфера (В.В.Вернадський) стадії розвитку біосфери Землі, на якій етичні принципи стануть основними регуляторами відносин людей між собою та з природою. Світогляд і світовідчуття людини в епоху етосфери повинні докорінно змінитись. Кардинальних змін потребує тип людського мислення, виробнича діяльність, духовний світ, мистецтво, мораль та етичні норми. Очевидно, можна говорити про народження «етично і екологічно розумної людини», прообраз якої створювався у творах Н.К. Реріха, Д. Андрєєва, російських філософів-ідеалістів кінця XIX – початку XX століття.

Перші паростки формування екологічно орієнтованої свідомості людей вже можна спостерігати і в нашому суспільстві. Люди все більше

усвідомлюють та виражають своє бажання жити, працювати та відпочивати в чистому природному середовищі. Сьогодні в Україні стає популярним екологічно свідомий здоровий спосіб життя, до якого слід віднести, зокрема, зелений туризм, що набув популярності ще півстоліття тому в Європі. Особливо популярним він є серед жителів міських мегаполісів, які свої вихідні бажають проводити серед живої природи. Напруженість міського життя робить необхідним дозвілля на природі. Керівництво країни також сприяє розвитку зеленого туризму. Для цього закладають нові лісові дороги, екологічні стежки, облаштовують рекреаційні зони для відпочинку з мангалами, бесідками, альтанками, гойдалками, місцями збору сміття. ТанDEM рекреаційного і туристичного ресурсів здатний створити умови для відновлення духовних та фізичних сил людини, розвантаження її нервово-психологічного напруження.

Природа цінна для людини не лише як середовище проживання, як джерело ресурсів, необхідних для нормального функціонування суспільства, але і як один із найважливіших факторів естетичного і морального удосконалення індивіда. Природа відповідає одночасно і фізичному, і духовному началу в людині. Вона дає змогу відчути радість і повноту життя. Природа – це і живий музей, і джерело натхнення та творчих емоцій. Наприклад, ліс – це не лише середовище для релаксу, а й естетична цінність, що надихає жити і ставати кращим, художників – створювати нові шедеври, фотографів – знаходити незвичні ракурси для світлин чи відео, людина може слухати мелодію лісу, творити музику, дихаючи свіжим повітрям, переосмислювати життя і знаходити вірне рішення своєї проблеми, відпочивати душею, тілом та думками. Отже, ліс це джерело естетичного переживання та творчого натхнення. Наше життя схоже на ліс, інколи ми можемо загубитися, інколи поділитися переживаннями, але найголовніше – знайти саме ту стежку та почути саме ту мелодію, яка приведе нас до світлої галявини.

Однак, не слід забувати, що ліс це – середовище для існування лісової флори та фауни. Ліс – це легені планети, джерело чистого повітря, лікарської (шипшина, звіробій, валер'яна, анемона), технічної (живиця), та харчової (гриби, лісові ягоди) сировини. Цінується також деревина, яку використовують при будівництві, виготовленні меблів, іграшок, канцелярських товарів. Обов'язок кожного – оберігати і плекати ліс. Однак відомо, що внаслідок безгосподарного і навіть хижацького ставлення до лісу страждають його тваринний і рослинний світ, збіднюються ґрунти, повітря, вода, знижується біорізноманіття, від лісових пожеж щороку гинуть десятки гектарів лісу, зникають унікальні та рідкісні рослини і тварини.

В Україні, як і у світі в цілому, велика кількість представників рослинного і тваринного світу знаходяться під охороною, визнані рідкісними або зникаючими видами. Однак, цього вочевидь недостатньо, щоб змінити ситуацію, яка повсюдно починає набувати катастрофічних ознак. Приєднуємось до думки вчених, екологів, філософів, соціологів, які пов'язують можливість виправлення і стабілізації ситуації з необхідністю змін у свідомості кожного землянина. Так, наприклад, дослідниця Шевчук С.Ф. наголошує на необхідності заміни принципу панування над природою, що був закладений в часи першої наукової революції і підтримувався християнською догматикою, принципом партнерських стосунків з нею. «Останній передбачає ставлення до природи як до цінності, на противагу принципу панування над природою, який реалізується в утилітарно-прагматичному ставленні до неї. Ціннісне ставлення визначається як таке, в якому активність людини спрямована на формування і підтримку розуміння значущості об'єктів оточуючої реальності (природи) не лише для її життєдіяльності, а й для збереження життя взагалі» [6, с. 264].

Отже, наявність екологічної свідомості передбачає, зокрема, і формування та розвиток у людини потреби духовного спілкування з природою, в процесі якого вона отримує не лише певного роду інформацію, але й здатна сприймати красу природи в її унікальності і неповторності.

Таким чином, очевидним є той факт, що подолання екологічної кризи передбачає ліквідацію розриву між застарілими поглядами на природу (лише як на матеріальний ресурс) і сучасною практикою її перетворення. Важливу роль у процесі оптимізації відносин у системі «людина – природа» покликана зіграти екологічна свідомість, в якій гармонійно поєднуються раціональне з морально-естетичним відношенням до неї. В екологічній свідомості констатується ставлення до природи як до певної цінності, незалежно від утилітарних інтересів суспільства, усвідомлення її цінності самої по собі, а не як засобу для задоволення матеріальних потреб. В цілому ж, екологічна свідомість – це внутрішня потреба кожної людини в бережливому та «благоговійному» ставленні до природи, потреба в своїй особистій причетності до її збереження та відтворення.

Список використаних джерел

1. Андреев Д. Роза мира. – М., 1992. 282 с.
2. Вернадский В.И. Размышления натуралиста. – М.: Наука, 1977. – Кн. 2. – С. 7.
3. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности / сост. Л.И. Василенко и В.Е. Ермолаева; пер. с англ. и фр. – М.: Прогресс, 1990. – 495 с.
4. Когай Е.А. Человек и природа: ценностные регулятивы экологического сознания. – М.: Прометей, 2001. – 57 с.
5. Швейцер А. Благоговение перед жизнью: Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1992. – 576 с.
6. Шевчук С.Ф. Ціннісні аспекти ставлення людини до природи/ Вісник Львівського університету: Філософсько-політологічні студії. – Вип.10, Львів, 2017. – С. 104-109.